

Teksti on valmistettu luennoksi rakennustaidetoimikunnan, opetusministeriön ja ympäristöministeriön järjestämään seminaariin MONIÄÄNINEN SUUNNITTELU – Arkkitehtuuripoliittiset ohjelmat kuntien ja julkishallinnon työvälineenä 3.12.2004

Matti Vatiilo, ympäristöministeriö:

**Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittinen ohjelma (APOLI)
maankäyttö- ja rakennuslain rinnakkaisilmionä ja toteuttamisvälineenä**

Taustaa

Valtioneuvoston arkkitehtuuripoliittisen ohjelman valmistelu käynnistyi 1996 samoihin aikoihin kuin maankäyttö- ja rakennuslakia valmistellut toimikunta asetettiin. Työ eteni ajallisesti lähes samaan tahtiin. MRL-toimikunnan mietintö valmistui joulukuussa 1997 ja siihen pohjautunut maankäyttö- ja rakennuslaki hyväksyttiin eduskunnassa helmikuussa 1999. APOLI-työryhmän ehdotus arkkitehtuuripoliittiseksi ohjelmaksi saatiin valmiiksi kesäkuussa 1998 ja hyväksyttiin valtioneuvostossa kuusi vuotta sitten, joulukuussa 1998.

Olin mukana kummassakin hankkeessa. Näihin kokemuksiin peilaten on mielenkiintoista vertailla, miten APOLIn tavoitteet ja maankäyttö- ja rakennuslain periaatteet ovat suhteessa toisiinsa ja miltä osin APOLIn tavoitteiden toteutuminen edistää maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteiden toteutumista.

Prosessit etenivät omalla logiikallaan eikä niillä ollut organisoitua vuorovaikutusta keskenään. Yhteys oli olemassa lähinnä lakiuudistusta rydyttäneen yhteiskunnallisen keskustelun kautta, jossa myös monet APOLIn näkökulmat olivat esillä. Toista yhteyttä piti yllä Suomen Arkkitehtiliitto SAFA, joka pyrki vaikuttamaan kumpaankin valmistelussa mukana olleiden edustajiensa välityksellä.

Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman viimeistelyvaiheessa APOLI-työryhmä saattoi todeta, että lakiesityksen periaatteet ainakin yleisellä tasolla tukivat arkkitehtuuripolitiikan tavoitteita. Näin se saattoi muotoilla linjauksensa tältä osin uudistuksen tuolloin nähtävissä olleiden raamien puitteisiin.

APOLIn maankäyttö- ja rakennuslainsäädäntöön liittyvät linjaukset

Arkkitehtuuripoliittisen ohjelman ohjausta ja valvontaa käsittelevässä luvussa 3 kannetaan huolta rakennuslainsäädännön uudistamiseen liittyen kuntien kaavoitusvallan vahvistamisen ja kansalaisvaikuttamisen korostamisen vaikutuksista päätöksentekoon. Ohjelmassa arvioidaan, että kansalaisyhteiskunnan odotukset edellyttävät päätöksenteon tueksi vahvan erityisasiantuntijoiden verkoston sekä riittäviä resursseja. Uudistukseen suoraan liittyviä linjauksia oli kolme:

- Säädösten ja määräysten valmistelussa elinympäristön arkkitehtoniseen laatuun liittyvien vaikutusten arviointiin kiinnitetään huomiota.
- Kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevassa päätöksenteossa vahvistetaan.
- Ympäristöministeriö selvittää pieniä kuntia palvelevan aluearkkitehtitoiminnan ulottamista koko maan kattavaksi, sen kytkemistä ympäristökeskusten toimintaan sekä tekee esityksen tarvittavista resursseista aluearkkitehtien määrän lisäämiseksi.

Näistä linjauksista parhaiten on toteutunut kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia koskeva tavoite. Yksi maankäyttö- ja rakennuslain kolmesta keskeisestä pilarista on vuorovaikutuksen ja osallistumismahdollisuuksien kehittäminen. Kuten jäljempänä käy ilmi, näin on myös käytännössä tapahtunut ainakin säädösten tasolla.

Toinen toteutumassa oleva linjaus on aluearkkitehtitoiminnan kehittyminen. Maankäyttö- ja rakennuslakia hyväksyessään eduskunta kiinnitti huomiota pienten kuntien mahdollisuuksiin selviytyä lain velvoitteista. Aluearkkitehtitoiminnan kehittäminen nähtiin erääksi keinoksi parantaa niiden asiantuntemusta erityisesti kaava-asioissa. Vaikka toiminnan laajuus ei APOLIn tavoitteita vielä

täysin kata, volyymin kasvaminen vuosituhannen vaihteen alle kymmenestä alueesta lähes kolmeenkymmeneen alueeseen ja 115 kuntaan on hyvä saavutus.

Toisin kuin APOLissa kaavailtiin, aluearkkitehtitoimintaa päätettiin kehittää kuntayhteistyönä, jota valtio tukee eikä valtiovetoisesti ympäristökeskusten toimintana. Siitä on saatu alusta alkaen hyvää palautetta ja asiasta kiinnostuneiden kuntien määrä on koko ajan kasvanut. Kaava-asioiden ohella aluearkkitehdit ovat alueellaan mukana mm. rakentamisen laadun edistämässä ja rakennusperinnön vaalimisessa.

Kolmas linjaus, arkkitehtonisen laadun tuominen mukaan säädösten ja määräysten valmisteluun on toteutunut huonoiten. Toki maankäyttö- ja rakennuslaissa ja –asetuksessa keskeinen periaate on rakentamisen laadun parantaminen, mutta normitasolla pystytään käytännössä ohjaamaan lähinnä rakentamisen ja rakennusmateriaalien tekniseen kelpoisuuteen liittyvää laatua. Muista laeista johdetut normit valmistellaan omassa viitekehityksessään, eikä niiden vaikutuksia elinympäristön arkkitehtoniseen laatuun tietoisena näkökulmana toistaiseksi arvioida tai vaadita arvioitavaksi.

Maankäyttö- ja rakennuslainsäädännön APOLla tukevia periaatteita

Maankäyttö- ja rakennuslaki sisältää monia sellaisia periaatteita, jotka tukevat APOLin tavoitteiden toteuttamista ja joita voi käyttää tukemaan seudullisten tai kuntakohtaisten ohjelmien linjauksia. Seuraavassa lyhyesti niistä joitakin:

Lain yleisenä tavoitteena (1§) on mm. "järjestää alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle elinympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä". Kulttuurisesti kestävä kehityksen mukaan ottaminen kestävä kehityksen ulottuvuudeksi on tietoinen valinta. Hyvän elinympäristön ainespuita ovat tähän liittyen mm. korkeatasoinen arkkitehtuuri ja rakennusperinnön vaaliminen aivan kuten APOLin linjaa.

Alueiden käytön suunnittelun tavoitteiden (5§) mukaan suunnittelussa tulee edistää mm. "rakennetun ympäristön kauneutta ja kulttuuriarvojen vaalimista" sekä "yhdyskuntien toimivuutta ja hyvää rakentamista". Molemmat tukevat hyvin APOLin linjauksia.

Osallistumisesta ja vuorovaikutuksesta laissa on kokonainen luku (8 LUKU). Oleellista asiassa on, että "kaavaa valmisteltaessa on oltava vuorovaikutuksessa niiden henkilöiden ja yhteisöjen kanssa, joiden oloihin tai etuihin kaava saattaa huomattavasti vaikuttaa". Myös rakentamisen puolella avoimuutta ja vuorovaikutusmenettelyjä on lisätty.

Rakentamiselle asetettujen vaatimusten osalta maankäyttö- ja rakennuslaki ei tuonut isoja muutoksia, mutta APOLin toteutumisen kannalta on tietysti tärkeää, miten "vanhoja sanoja" tulkitaan uusissa tilanteissa. Rakennuksen tulee uudenkin lain mukaan (117§) "soveltua rakennettuun ympäristöön ja maisemaan sekä täyttää kauneuden ja sopusuhtaisuuden vaatimukset."

APOLin keskeinen tavoite oli vaikuttaa arkkitehtisuunnittelun laatuun ja sen edellytysten varmistamiseen rakentamisprosessia kehittämällä. Siihen maankäyttö- ja rakennuslaki antaa selkeästi aiempaa parempia välineitä pääsuunnittelijavaatimuksen (120§), rakennushankkeessa toimivien kelpoisuusvaatimusten (123§) sekä rakentamisen laadunvarmistusta koskevien säädösten kautta. Valitettavasti markkinoiden toiminta ja rakennuksen elinkaaresta piittaamattomat kilpailumenettelyt hankevaiheessa toimivat toisinaan näiden periaatteiden vastaisesti.

Lopuksi

Maankäyttö ja rakennuslaki tarjoaa hyvän alustan APOLin tavoitteiden edistämiseen. Arkkitehtuuripoliitiikan jalkauttaminen kansalliselta tasolta kuntatasolle on hyvä suunta ja mm. Jyväskylän ja Oulun ohjelmat ovat siinä rohkaisevia esimerkkejä. Kuntakohtaisiin arkkitehtuuripoliittisiin ohjelmiin tähtäävät prosessit tukevat maankäyttö- ja rakennuslain tavoitteiden toteuttamista ja tekevät hyvän elinympäristön tavoitteita ja ominaisuuksia näkyvämmiksi niin kansalaisille kuin poliittisille päättäjillekin. Kannattaa kuitenkin muistaa, että ohjelman varsinaiset tulokset näkyvät hyvinä kaavaratkaisuissa ja rakentamisen korkeana laatuna. Toivottavasti tuloksia riittää!